

**PRÁVNICKÁ
FAKULTA**
Masarykova univerzita

Základy trestního práva procesního I

Úvodní výklady

Pojem trestního práva procesního a trestního řízení, jejich předmět

- trestní právo procesní (TPP)
 - subsystém trestního práva, který v úzké návaznosti na TPH chrání před TČ tím, že upravuje postup orgánů činných v trestním řízení (OČTŘ) a dalších subjektů na řízení zúčastněných, při zjišťování pachatelů TČ, rozhodování o nich a při výkonu těchto rozhodnutí; působí též preventivně
 - -> právní regulace

- trestní řízení (TŘ)
 - zákonem upravený postup OČTŘ a dalších subjektů na řízení zúčastněných, při zjišťování skutků majících znaky TČ a jejich pachatelů, při ukládání a výkonu trestních sankcí (trestů, ochranných opatření a opatření), s cílem působit i preventivně -> postup na základě regulace

Historický vývoj TPP

- V nejstarších dobách soukromoprávní povaha
 - TČ jako konflikt mezi pachatelem a obětí, resp. její rodinou
 - svépomoc, případně „soukromoprávní“ žaloba
 - existence ordálů, tortury atd.
 - stát stíhá toliko trestné činy *laese maiestatis*
- Patrný právní partikularismus
 - zemské právo, městské právo (včetně práva hrdebního), církevní právo
 - sjednocení až v období tzv. osvícenského absolutismu

Historický vývoj a současné místo TPP

- Součást kontinentální právní kultury
 - trestní řízení tzv. inkvizičního charakteru
 - původ v kanonickém řízení před církevními soudy
 - -> původně neveřejnost, písemnost, absence dělby rolí mezi soud a strany, formální teorie průvodní
 - soud měl za úkol dopátrat se materiální pravdy a podle ní rozhodnout -> **tento rys platí dodnes**

- V současnosti stále silnější narušení koncepce
 - průnik cizích prvků (dohodovací řízení, prvky principu oportunity)
 - požadavky vyplývající z práva EU (např. tzv. rozšířené konfiskace – srov. § 358a tr. ř.)
 - požadavky vyplývající z judikatury ESLP (srov. např. rozsudek Eremiášová a Pechová proti ČR -> vznik GIBS)

Trestní právo procesní jako subodvětví

- Soubor trestněprocesních norem, jimiž se upravuje vznik, změna a zánik trestněprocesních vztahů

- Trestněprocesní vztahy
 - hlavní: mezi OČTŘ a osobou, proti níž se řízení vede
 - vedlejší: mezi OČTŘ navzájem a mezi OČTŘ a třetími osobami
 - cílem je zjistit, zda vznikl trestněprávní vztah (odpovědností či mimoodpovědností)

Účel a funkce TPP, TŘ a TrŘ

- účel (funkce) TPP
 - zajistit optimální úpravu trestního řízení vedoucí k naplnění účelu trestního řízení
 - vyvážení ochrany oprávněných zájmů jednotlivců a pravomocí OČTŘ
 - efektivní nastavení trestně-procesních vztahů

- účel TŘ
 - zajistit, aby všechny trestné činy byly zjištěny a jejich pachatelé při respektu k jejich právům usvědčeni a zároveň aby nebyl uznán vinným nikdo, kdo by nebyl pachatelem
 - uložit a vykonat (pokud možno) spravedlivé trestní sankce
 - prevence TČ a upevňování zákonnosti
 - chránit oprávněné zájmy poškozených

- účel TrŘ (§ 1)
 - upravit TŘ, aby plnilo svůj účel podle TPP

Předmět trestního práva procesního

- úprava právních vztahů mezi OČTŘ navzájem a mezi OČTŘ a jinými subjekty zúčastněnými na trestním řízení při prosazování norem trestního práva hmotného, resp. při zajišťování naplňování účelu trestního řízení
- je to předmět právní regulace

Předmět trestního řízení

- Skutek
- čím se OČTŘ v řízení zabývají primárně:
 - Stal se skutek?
 - Je skutek trestným činem?
 - Kdo jej spáchal?
 - Jaký právní následek (typicky trest) pachateli uložit?
- čím sekundárně:
 - výkon trestů a ochranných opatření
 - rozhodování o nárocích poškozeného
 - objasňování příčin trestné činnosti
 - zajišťování řádného průběhu řízení

Cíl trestního řízení

- Spravedlivé rozhodnutí
 - potrestat viníky (potrestat vše, co je trestné)
 - zprostit nevinné (netrestat nic, co není trestné)
 - > naplnění trestního práva hmotného

- Dosažené zákonným postupem
 - respekt k základním právům a oprávněným zájmům jedince
 - garance proti zneužití veřejné moci

- Sama o sobě pozbývá legitimacy prvá část, smyslu druhá

Místo trestního práva (hmotného a procesního) v právním řádu

- příměr „cyklo-pelotonu“
 - žlutý trikot - ústavní právo
 - závěr pelotonu - TPH a TPP
 - TPH a TPP nesbírá padlé a neplní funkci pouze „doprovodného a sběrného vozidla“, ale postihuje ty a za to, na co nestačí ostatní v „pelotonu“, tj. občanské, obchodní, správní, finanční či přestupkové právo
 - TPH a TPP je tak ultima ratio, ultimum remedium právní ochrany v rámci systému práva

Vztah trestního práva hmotného a procesního

- TPH - určuje koho (pachatel), za co (TČ) a jak (trestní sankce) trestně postihnout, resp. reagovat na TČ
- TPP - určuje v rámci jaké procedury (trestní řízení) a ze strany koho (orgány činné v trestním řízení) se tak má stát
- TPH bez TPP by byl obsah bez formy, tedy nepoužitelný
- TPP bez TPH by bylo formou bez obsahu, tedy rovněž nepoužitelnou
- existence obou TP odvětví je vzájemně podmíněna, při respektování jejich relativní samostatnosti
- užší propojení, než např. občanské právo hmotné a procesní

TPP a související neprávní obory (kriminologie, penologie, kriminalistika)

- TPP + kriminologie (viktimologie)
 - poznatky kriminologie (viktimologie) slouží OČTŘ při řešení prevence kriminality prostředky TPP; např. vyrozumění poškozeného o propuštění nebo o útěku obviněného z vazby (§ 70a/2 TrZ) má preventivní cíl, úprava výslechu zvláště zranitelné oběti

- TPP + penologie (penitenciariстика)
 - poznatky penologie (penitenciaristiky) slouží OČTŘ (soudu) při volbě nejúčinnějších sankcí a jejich výkonu; např. zařazování a přeřazování pachatelů do typů věznic (§ 56, § 57 TrZ)

- TPP + kriminalistika
 - poznatky kriminalistiky slouží OČTŘ při efektivním zjišťování TČ a jejich pachatelů; např. daktyloskopie, analýza DNA ...
 - kriminalistika „dodala“ TPP některé zvláštní způsoby dokazování; např. konfrontace, rekognice, rekonstrukce ...

Vnitrostátní prameny TPP

- zákonné prameny
 - TPP je právo výlučně zákonné, obsažené může být jen v zákonech; TrŘ, ZSM; ZTOPO, čl. 8 odst. 2 LZPS („... stíhán ... způsobem, který stanoví zákon.“)

- podzákoné prameny
 - reálně existují, ale nejsou v souladu s LZPS, je-li TPP obsažené v podzákoných pramenech

pramenem TPP tak není např. nařízení vlády č. 414/2000 Sb. , o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve VTOS
 vyhláška MS č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby a č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

- nálezy Ústavního soudu (ÚS)
 - pramenem TPH je pouze nález pléna ÚS, jako výraz abstraktní kontroly ústavnosti
 - senátní nález v konkrétní věci jako výraz konkrétní kontroly ústavnosti pramenem TPH není
 - např. nález č. 219/2010 Sb. (§ 83a odst. 1 TrŘ: jen soudní příkaz k prohlídce jiných prostor a pozemků, a to i v přípravném řízení)

- zákonná opatření Senátu
 - jsou vydána v případě, kdy dojde k rozpuštění Poslanecké sněmovny
 - po její ustavení musí projít zpětným schválením (ratihabicí), jinak pozbývají platnosti; v praxi se zatím tato forma TPP zatím nikdy neuplatnila

- amnestijní rozhodnutí prezidenta dle čl. 63 písm. j) Ústavy - abolice
 - § 11 odst. 1a TrŘ - trestní stíhání nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno nařídí-li to prezident republiky, uživ svého práva udílet milost nebo amnestii

- evropské právní akty
 - sekundární evropské právo (zejm. nařízení, směrnice) není pramenem TPP, nicméně toto právo má na TPP jistý vliv a účinek, to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPH, tj. přenosem obsahu evropského práva cestou jeho transformací a implementací do práva vnitrostátního
 - viz transpozice a implementace dřívějších rámcových rozhodnutí či směrnic, to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPP
 - např. Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi jednotlivými členskými státy (2002/584/JVV) a §§ 403 a n. TrŘ

- mezinárodní smlouvy (MS)
 - mezinárodní smlouvy tzv. „desítkové“; jejich generální inkorporace do právního řádu ČR neznámá, že jsou pramenem TPP, stále zůstávají jen pramenem mezinárodního práva veřejného, se všemi důsledky pro jejich výklad

mezinárodní smlouvy se tudíž vykládají podle zásad stanovených mezinárodním právem veřejným, nikoliv vnitrostátním právem
 - čl. 10 Ústavy pouze zakotvuje jejich aplikační přednost před běžnými zákony; mezinárodní smlouvy nestojí nad zákony
 - např. zastavení tr. stíhání pro překážku věci pravomocně rozhodnuté (přestupek – TČ) přímo na základě čl. 4 Dodatkového protokolu č. 7 k Evropské úmluvě o ochraně LPZS: ne bis in idem, zákaz dvojího postihu; § 172/2, b): ... státní zástupce může zastavit trestní stíhání ...

Prameny trestního práva procesního

- základní právní předpisy:
 - ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů)
 - LSPZ (usnesení předsednictva ČNAR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LZPS jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim (zákon č. 418/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních (zákon č. 104/2013 Sb.)
 - zákon o obětech trestné činnosti (zákon č. 45/2013 Sb.)
 - zákon o soudech a soudcích (zákon č. 6/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

- zákon o státním zastupitelství (zákon č. 283/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o Policii České republiky (zákon č. 273/2008 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o výkonu vazby (zákon č. 293/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o znalcích a tlumočnících (zákon č. 36/1967 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o Ústavním soudu (zákon č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o Probační a mediační službě (zákon č. 257/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením (zákon č. 137/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení (zákon č. 279/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů), atd.

- základní mezinárodní dokumenty
 - Všeobecná deklarace lidských práv (usnesení č. DE 01/48, 1948)
 - Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950 a 14 protokolů)
 - Evropská úmluva o vydávání (1957, dodatkové protokoly 1975, 1978)
 - Evropská úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech (1959, dodatkové protokoly 1978, 2001)
 - Evropská úmluva o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli (1964)
 - Evropská úmluva o mezinárodní závaznosti trestních rozsudků (1970)
 - Evropská úmluva o předávání trestního řízení (1972)
 - Evropská úmluva o potlačování terorismu (1977, doplňující protokol 2003)
 - Úmluva o předávání odsouzených osob (1983, dodatkový protokol 1997)

- Evropská úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1988, dodatkové protokoly 1993)
- Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu (1990)
- Trestně právní úmluva o korupci (1999, dodatkový protokol 2003)
- Úmluva Rady Evropy o trestných činech spáchaných prostřednictvím počítačů (2001, dodatkový protokol 2003)
- Úmluva Rady Evropy o prevenci terorismu (2005)
- Úmluva OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami (1988)
- Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (2000) atd.

Působnost TrŘ

- rozumí se jí určení okruhu vztahů, na které dopadají plané a účinné trestněprocesní normy, tzn. že upravují jednání subjektů trestněprocesních vztahů podle kritéria času, místa a osoby
- věcná působnost
 - její rozsah je určen § 1 odst. 1 TrŘ, 1 odst. 1, 3 ZSM a § 1 odst. 1, 2 ZTOPO
 - je výlučně omezen na trestné činy (zločiny a přečiny) a provinění
- časová působnost
 - procesní úkony v průběhu trestního řízení se provádějí podle trestního řádu účinného v době, kdy je úkon prováděn
 - podle dřívějšího trestního řádu se budou provádět pouze v případech upravených v § 461 až § 465 TrŘ (přechodná a závěrečná ustanovení)
 - ratio legis těchto ustanovení je zajistit kontinuitu probíhajícího procesu a upřednostnit dřívější právní úpravu před pozdější, je-li to pro obviněného příznivější

- místní působnost
 - TrŘ je tzv. lex fori, tj. zákon místa soudu - jeho ustanovení jsou tedy závazná na území České republiky
 - je tedy právně bezvýznamné, zda samotný delikt byl spáchán na území České republiky či nikoliv stejně jako zda je obviněný občanem České republiky či nikoliv

- osobní působnost
 - zahrnuje osoby, které spadají pod právní režim obsažený v TrŘ, tj. jde o všechny osoby nacházející se v době probíhajícího řízení na území České republiky nebo i mimo její teritorium, jde-li zároveň o řízení proti uprchlému, který se mu vyhýbá pobytem v cizině

- hmotněprávní a procesněprávní exempce
- beztrestnost - čl. 27 Ústavy – poslance ani senátora nelze postihnout pro hlasování a projevy učiněné v PS či Senátu nebo v jiných orgánech, lze je stíhat jen se souhlasem komory; soudce Ústavního soudu nelze trestně stíhat bez souhlasu Senátu
odepře-li komora souhlas, je trestní stíhání po dobu trvání mandátu vyloučeno
- nestíhatelnost – čl. 65 Ústavy - prezidenta republiky nelze zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro přestupek nebo jiný správní delikt
prezident republiky může být stíhán pro velezradu, a to před Ústavním soudem na základě žaloby Senátu; trestem může být ztráta prezidentského úřadu a způsobilosti jej znovu nabýt
 - velezradou se rozumí - jednání prezidenta republiky směřující proti svrchovanosti a celistvosti republiky, jakož i proti jejímu demokratickému řádu
 prezident republiky není z výkonu své funkce odpovědný
- osoby požívající diplomatických výsad a imunit podle mezinárodního práva

Aplikace TrŘ

- přímá
- přímé použití ustanovení TrŘ, ZSM, ZTOPO v konkrétním řízení, která tomuto typu řízení odpovídají; např. vyšetřování konkrétního TČ ...
- nepřímá
 - nepřímé – analogické – použití TrŘ na konkrétní případ je zpravidla přípustné
 - pokud jde proti limitům ochrany základních práv a svobod, je nepřípustné; např. cestou analogie nelze rozšiřovat důvody a podmínky vzetí do vazby (vzdor podobnému postavení obviněného a podezřelého nelze podezřelého vzít do vazby, tj. analogicky jako obviněného
- srov. např. Pl. ÚS 32/16

Trestní řád - výklad

- dle metody - jazykový X logický X teleologický X historický
- dle subjektu - autentický X legální X oficiální X autoritativní X doktrinální
- dle rozsahu – zužující (restriktivní) X doslovný (adekvátní) X rozšiřující (extenzivní)
- vždy musí být eurokonformní, ústavně-konformní a neměl by se důvodně odchylovat od sjednoceného výkladu, atd.

Trestní řád – výklad dle metody

- jazykový
 - gramatický, stylistický, sémantický
- logický
 - *argumentum a maiori ad minor, a similib, e silentio legis, a fortiori* atd.
- teleologický
 - podle účelu – vychází se z úmyslu zákonodárce a následného vývoje institutu
- historický
 - jak se institut vyvíjel – např. zmírňování podmínek vazby
- komparativní
 - inspirace zahraničním či jinými procesními odv.

Trestní řád – výklad dle subjektu

- autentický
 - vykládá, kdo vydal – patří sem legální definice?
- legální
 - vykládá, kdo k tomu byl výslovně určen zákonem
- oficiální
 - vykládá nadřízený orgán v rámci hierarchie
- autoritativní
 - závazný v konkrétním případě
- doktrinální
 - výklad teoretiky a právními badateli

Tot' vše, děkuji za pozornost

JUDr. Jan Provazník, Ph.D.
Katedra trestního práva
Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Veveří 158/70
611 80 Brno
jan.provaznik@law.muni.cz

Při tvorbě této prezentace byly s laskavým svolením doc. JUDr. Marka Fryštáka, Ph.D., využity části jeho prezentací